

Сиченко В.В., д.держ.упр., проф., ректор, КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР, Дніпро, ORCID: 0000-0001-9655-2317,

Мареніченко В.В., к.держ.упр., КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР, Дніпро, ORCID: 0000-0002-0183-1354,

Рибкіна С.О., доктор філософії зі спеціальності Публічне управління та адміністрування, КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР, м. Дніпро, ORCID: 0000-0002-1063-6462

Sychenko V., rector, doctor of science in public administration, professor, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" DOR, Dnipro,

Marenichenko V., associate professor of the department of public management and law, PhD in public administration, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" DOR, Dnipro,

Rybkina S., associate professor of the department of public management and law, PhD in public administration, Communal Institution of Higher Education "Dnipro Academy of Continuing Education" DOR, Dnipro

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

STATE REGULATION OF COMPETENT APPROACH DEVELOPMENT IN THE EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

Визначено сутність понять «компетентність» та «компетентний підхід». Проаналізовано основні ідеї компетентного підходу. Зокрема, підхід характеризується формуванням системи освіти в залежності від пропонованих вимог суспільства, тобто від очікуваного результату. У зміст ключових компетентностей входять не тільки знання, а й готовність застосовувати знання в різних ситуаціях. Таким чином, компетентнісний підхід дозволяє в процесі освіти формувати готовність і здатність людини самостійно і відповідально вирішувати професійні та особистісні задачі, пов'язані з вмінням добувати і якісно використовувати знання, застосовуючи їх в реальних ситуаціях. Визначено сучасні механізми реалізації компетентного підходу в системі освіти. Зокрема, виділено механізми надання освітніх можливостей для саморозвитку особистості. Визначено ключові компетентності та охарактеризовано їх основні особливості. Зокрема, розглянуто ключові компетентності в Концепції Нової української школи, Законі України «Про освіту» для системи навчання впродовж життя. Дослі-

дження виявило, що найважливішими критеріями формування компетентностей є: відповідність змісту освіти соціально-економічним змінам суспільства; соціальне впорядкування суспільства для підготовки конкурентоспроможного фахівця; рівень розвитку педагогічної науки. Застосування компетентнісного підходу в освіті має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики України. Розвиток цього підходу дозволить реконструювати та збагачувати зміст освіти, результатом якого є практична діяльність, діяльність на основі знань, що посилить взаємодію освітніх структур з ринками праці та допоможе вирішити економічні, політичні та соціальні виклики, що стоять перед суспільством в епоху переходу до цифрової економіки.

Ключові слова: державне регулювання, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, освіта, розвиток.

The essence and evolutionary approaches to the concepts of «competence» and «competent approach» are defined. In particular, it is determined that in science there are different approaches to the definition of these concepts. One opinion, there is based on the difference of these concepts, the other on their identification. The basic ideas of the competent approach are analyzed. In particular, it is determined that competent is not opposed to knowledge, skills, but it does not contain them, although it is not their simple sum. Modern mechanisms in implementation of the competent approach in the education system have been identified. In particular, mechanisms for providing clients with educational opportunities for self-development should be highlighted. Key competences are identified and their main characteristics are characterized. In particular, the key competencies in the Concept of the New Ukrainian School, the Law of Ukraine «Pro osvitu» for life-long learning are considered. The study found that the most important criteria for the formation of competencies are the following: relevance of education content to social and economic changes of society; social ordering of society for the preparation of a competitive specialist; level of development of pedagogical science. Applying a competent approach to education should become one of the priority directions of Ukraine's state policy in the field of education. The development of this approach will allow us to reconstruct and enrich the content of education, which should result in practical activities, knowledge-based activities, which will strengthen the interaction of educational structures with the labor markets and will help solve the economic, political and social challenges facing society in the era of transition to the digital economy.

Key words: state regulation, competent approach, competence, education, development.

Постановка проблеми. Сьогодні компетентнісний підхід вносить принципові зміни в організацію навчальної діяльності в усіх ланках системи освіти. Тим не менш, застосування даного підходу поставило перед науковцями ряд нових викликів та завдань, серед яких є дослідження компетентностей, якими мають володіти як ті, хто навчає, так і ті, хто навчається.

Найбільш поширена (і діюча в нашій країні в даний час) освітня модель націлена на засвоєння суб'єктом навчання інформації у вигляді теоретичних положень і практичних умінь, оволодіння якими дозволить бути професійно успішним протягом усього життя. Тим не менш, сучасний ринок праці висуває все вищі і вищі вимоги не тільки до знань, умінь і навичок, а й до компетентності працівника.

Перед владою, науковим товариством, бізнесом та суспільством виникають завдання консолідації зусиль, що направлені на розвиток компетентнісного підходу, який має вектор на поглиблену теоретико-прикладну підготовку із використанням багатоканальної, варіативної моделі проектування підготовки кадрів, системи незалежної оцінки якості сформованих компетентностей, а також їх мережеву взаємодію.

Аналіз останніх вітчизняних і зарубіжних досліджень. Питанням еволюції наукової думки в ракурсі компетентнісного підходу, державного регулювання розвитку системи освіти, пошуку механізмів розвитку професіоналізму кадрів присвячено наукові праці таких вчених, як І. Білодід, С. Бондар, О. Глузман, М. Дубова, О. Жук, С. Караванський, Я. Кодлюк, І. Мединцева, Дж. Равен, Ш. Таубаєва, М. Урбан, Г. Халаш, А. Хомський, С. Шишов та інших.

Задача підвищення ефективності якості освіти, в цілому, і педагогічного процесу, що реалізується в різних ланках, обумовлена наявністю ряду дуже істотних, іноді суперечливих факторів. З одного боку, інтенсивно зростає потік інформації та виникає новий вимір багатозадачності, які повинен сприйняти споживач освітніх послуг. З іншого боку, в силу багатьох причин, споживач освітніх послуг часто має дуже низьку мотивацію до засвоєння інформації та виконання декількох задач одночасно. Це призводить до того, що виникає необхідність отримання не просто знань та умінь, а можливість їх адаптації до сучасного постійно змінного середовища. Людині необхідно чітко уявляти інформаційну картину світу в цілому, у всьому її різноманітті і взаємозв'язку різних процесів і явищ. Очевидно, що для формування освіченого громадянина необхідно розвивати сучасну систему освіти на новій методологічній основі.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування напрямів державного регулювання розвитку компетентнісного підходу в системі освіти України.

В рамках зазначеної мети поставлено наступні завдання:

- визначити сутність понять «компетенція» та «компетентність»;
- проаналізувати основні ідеї компетентнісного підходу;
- визначити сучасні механізми в реалізації компетентнісного підходу в системі освіти;
- виділити ключові компетентності та охарактеризувати головні їх

ознаки.

Виклад основного матеріалу. Визначальними категоріями компетентнісного підходу є «компетенція» і «компетентність» у їхньому співвідношенні одна до одної. Велике розмаїття трактувань цих понять вказує на певні відмінності щодо їх розуміння, у зв'язку з цим виникає необхідність розглянути визначення цих дефініцій у науковій літературі.

Як стверджує Г. Єльнікова, компетенція – це поняття, що стосується роботи і характеризує сферу професійної діяльності, у якій працівник є компетентним, натомість, компетентність – це поняття, що стосується людини, розкриває аспекти її поведінки й забезпечує професійно якісне виконання роботи [7].

Так О. Лебедев визначає компетентність як індивідуальну характеристику ступеня відповідності вимогам професії. А. Савченко під компетентністю теж розуміє інтегральну якість особистості, що говорить про готовність до діяльності в конкретній галузі. С. Бондар вважає, що «компетенції – це здатність вирішувати проблеми, що забезпечується не лише володінням готовою інформацією, а й інтенсивною участю розуму, досвіду, творчих здібностей учнів» [2].

У розумінні Н. Бібік поняття «компетенція» є похідним від поняття «компетентність». Науковець визначає «компетенцію» як соціально закріплений освітній результат, а «компетентність» – як оцінну категорію, що характеризує особистість як суб'єкта професійної діяльності, її здатність успішно виконувати свої професійні повноваження.

Угорський вчений Г. Халаш стверджує, що компетентність охоплює широкий спектр соціальних, комунікативних умінь, підґрунтям яких виступають знання та досвід, цінності, сформовані у процесі навчання. Він підкреслює, що компетентність – це реальна здатність застосувати знання [8].

Як зазначено в Програмі «DeSeCo» (Definition and Selection of Competencies), компетентність – це здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність заснована на поєднанні взаємопов'язаних знань, умінь і практичних навичок, ставлень та цінностей, поведінкових компонентів, усього того, що особистість може мобілізувати для активної дії.

Словник професійної освіти визначає компетентність (від. лат. *compro* – відповідний) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективно професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [6].

Наприклад, у «Словнику української мови» визначено: компетентний, по-перше, який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-

небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; по-друге – який має певні повноваження; повноправний, повновладний. В контексті сучасного розвитку суспільства привертають увагу слова «добре обізнаний», «кваліфікований» [1].

У Практичному словнику синонімів української мови С. Караванського наявний такий синонімічний ряд: компетентний, (знавець) обізнаний, тямущий; (майстер) кваліфікований; (урядовець) повноправний, повноважний, повновладний [4].

Враховуючи ґрунтовний аналіз дефініцій термінів «компетенції» та «компетентності» слід детальніше охарактеризувати поняття «компетентнісного підходу». Компетентнісний підхід означає поступову переорієнтацію провідної освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань і формуванням навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які означають потенціал, здатність випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умовах сучасного багаточинникового соціально-політичного, ринково-економічного, інформаційно-комунікаційно-насиченого простору. Розглядаючи досвід застосування компетентнісного підходу в Україні, слід звернути увагу, в першу чергу, на реалізацію Концепції Нової Української Школи.

Концепція враховує світову практику визначення ефективності освіти у зв'язку із реалізацією компетентнісного підходу. Компетентність часто ототожнюють з поняттями: «готовність до...», «здатність до...», «знання в дії», «комплекс умінь», «індивідуально-особистісна рефлексивна функція», «спроможність» та ін. Слід відмітити, що компетентність, згідно концепції, є багатогранною, коли окремо знання, вміння чи досвід діяльності не є компетентністю, тільки спільно. Компетентність дає можливість усунути суперечності між теорією та практикою, а саме:

- розрізняти об'єкти, властивості та ознаки;
- проводити аналіз, а також пояснювати причини та наслідки подій, явищ та вчинків;
- створювати вироби, тексти та проекти;
- висловлювати ставлення до подій, вчинків;
- оцінювати різноманітні моделі поведінки.

В рамках Концепції ключові компетентності мають ознаки поліфункціональності, надпредметності, міждисциплінарності, багатокомпонентності. «У Концепції викладено ключові компетентності, визначені Рекомендаціями Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя (від 18 грудня 2006 р.) та їх взаємозв'язок з вміннями у вигляді канви розвитку учня» [5].

Крім Концепції Нової Української Школи, питання розвитку системи освіти та компетентностей в ній розкрито в Законі України «Про освіту».

Зокрема, «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору. Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [3].

Для досягнення мети освіти передбачено оволодіння компетентностями, які необхідні кожній сучасній людині, зокрема, які проявляються у:

- вільному володінні державною мовою;
- здатності до спілкування рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математичній компетентності;
- компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- інноваційності;
- екологічній компетентності;
- інформаційно-комунікаційній компетентності;
- навчанні впродовж життя;
- громадянських та соціальних компетентностях, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- культурній компетентності;
- підприємливості та фінансовій грамотності;
- інших компетентностях, передбачених стандартом освіти.

Спільними для всіх компетентностей є вміння, що проявляються у:

- читанні з розумінням;
- висловлюванні власної думки усно та письмово;
- критичному та системному мисленні;
- здатності логічно обґрунтовувати позицію;
- творчості;
- ініціативності;
- конструктивному керуванні емоціями;
- оцінці ризиків;
- прийнятті рішень;
- розв'язуванні проблем;

- здатності співпрацювати з іншими людьми [5, 9, 10].

Сьогодні в освіті необхідна радикальна зміна цілей діяльності, а разом з тим і технологій роботи. Змінюються вимоги у зміні виду і характеру праці, а також швидкість сучасних процесів. Коли молода людина вперше займає робоче місце, в неї просто не буде часу на адаптацію вивченого. Для бізнесу потрібні фахівці, які ефективно працюють з першого дня, здатні створювати нові підходи, а не відтворювати старі. Іншими словами, як результат освіти, потрібні не окремі знання та вміння, а компетентнісний фахівець, готовий діяти в умовах змінного середовища. Внаслідок цього з'явилася і стала розвиватися ідея компетентнісного підходу, який став безперебільшення новою парадигмою освіти.

Висновки. У результаті дослідження було визначено, що найважливішими критеріями формування компетентностей є наступні: відповідність змісту освіти соціальним і економічним змінам суспільства; соціальне замовлення суспільства на підготовку конкурентоспроможного фахівця; рівень розвитку педагогічної науки.

Застосування компетентнісного підходу в навчанні має стати одним з пріоритетних напрямів державної політики України у сфері освіти. Розвиток даного підходу дозволить переконструювати і збагатити зміст освіти, результатом якого має стати практична діяльність, забезпечена знаннями, що посилять взаємодію освітніх структур з ринками праці і допоможе вирішенню економічних, політичних і соціальних завдань, що стоять перед суспільством в епоху переходу до цифрової економіки. Невід'ємною складовою цього процесу має стати використання нових методів, інноваційних технологій, організаційних форм, які активізують пізнавальну діяльність споживачів освітніх послуг і сприятимуть прискоренню їх професійного становлення.

Список використаних джерел:

1. Білодід І. К. Словник української мови в 11 томах. – Том 4. – Київ. : «Наукова думка», 1973. – 840 с.
2. Бондар С. М. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів. Біологія і хімія в школі. 2003. № 2. С. 8–9.
3. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380).
4. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. – 2-ге видання. – Київ. : «Українська книга», 2000. – 480 с.
5. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. — Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
6. Професійна освіта: словник: навч. посіб. / уклад С.У.Гончаренко

[та ін.]; за ред. Н.Г.Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.

7. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти: монографія / [Г.В.Єльнікова, О.І.Зайченко, В.І.Маслов та ін.]; за ред. Г.В.Єльнікової. – К.; Чернівці: Книги-XXI, 2010. – 460 с.

8. Халаш Г. Индивидуальные компетентности и запросы общества. Ключевые компетентности для Европы: материалы симпозиума. Страсбург, 1996. – С. 280.

9. Hymes D. Inequality in language: Taking for granted // Working Papers in Educational Linguistics. 1992. – Vol. 8. № 1. – P. 1-30

10. Perrenoud P. L'approche par compétences: une réponse à l'échec scolaire? // Réussir au collégial / Association québécoise de pédagogie collégiale. Actes du 20e colloque de l'AQPC (2000. Laval, Québec).

References:

1. Bilodid I. K. Slovník ukrajyns'koyi movy v 11 tomakh. – Tom 4. – Kyiv. : «Naukova dumka», 1973. – 840 s.

2. Bondar S. M. Kompetentnist' osobystosti – intehrovanyy komponent navchal'nykh dosyahnen' uchniv. Biolohiya i khimiya v shkoli. 2003. № 2. S. 8–9.

3. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR), 2017, № 38-39, st.380).

4. Karavans'ky S. Y. Praktychnyy slovník synonymiv ukrajyns'koyi movy. – 2-he vydannya. – Kyiv. : «Ukrayins'ka knyha», 2000. – 480 s.

5. Nova ukrajyns'ka shkola: poradnyk dlya vchytelya / za zah. red. N. M. Bibik. — Kyiv : Litera LTD, 2018. – 160 s.

6. Profesiyna osvita: slovník: navch. posib. / uklad S.U.Honcharenko [та ін.]; за ред. Н.Н. Ничкало. – К.: Vyshcha shkola, 2000. – 380 s.

7. Teoretychni i metodychni zasady modelyuvannya fakhovoyi kompetentnosti kerivnykiv zakladiv osvity: monohrafiya / [H.V.Yel'nykova, O.I.Zaychenko, V.I.Maslov ta in.]; за ред. H.V.Yel'nykovoyi. – К.; Chernivtsi: Knyhy-KHKHI, 2010. – 460 s.

8. Khalash H. Yndyvydual'nye kompetentnosti y zaprosy obshchestva. Klyuchevye kompetentnosti dlya Evropy: materyaly sympozyuma. Strasburh, 1996. – S. 280.

9. Hymes D. Inequality in language: Taking for granted // Working Papers in Educational Linguistics. 1992. – Vol. 8. № 1. – P. 1-30.

10. Perrenoud P. L'approche par compétences: une réponse à l'échec scolaire? // Réussir au collégial / Association québécoise de pédagogie collégiale. Actes du 20e colloque de l'AQPC (2000. Laval, Québec).